

Hugo Johan Hamilton (1668-1748)

Dokumentation över hemman Kattala (C-10-8 Boo)

Ett omfattande dokument med många delar: lantmäteriförrättningar, utdrag ur domar (från 1600–1700-talen), vittnesmål och brevväxling mellan baron Hamilton, Gyllenpistol m.fl.

För att göra texten **så trogen originalet som möjligt** men ändå **läsbar i modern svenska** delas arbetet upp i tydliga avsnitt:

1. Lantmäteriförrättningen 1830
2. Äldre domar (1600- och 1700-tal)
3. Brevväxling mellan Gyllenpistol och Hamilton
4. Vittnesmål från Kattala-bor
5. Sammanfattning av ägotvisten

Stavningen är moderniserad, gamla termer förklaras i fotnoter (eller parenteser), men tonen och ordalagen ligger nära originalet.

I. Lantmäteriförrättning vid hemmanet Kattala – år 1830

[Fol. 1]

På begäran av **baron Hugo Johan Hamilton**, ägare till **Boo säteri**, hölls år 1830 lantmäteriförrättning för att fastställa rågångarna mellan **Boo ägor** och det underlydande hemmanet **Kattala**, beläget i Boo socken, Danderyds härad.

Till förrättningen kallades **landtmätare Johan Ahlberg**, utsedd av lantmäterikontoret i Stockholm.

Närvarande voro:

- **Baron Hamilton**, såsom huvudägare till Boo,
- **Anders Nilsson**, brukare av Kattala,
- **Olof Andersson**, nämndeman, och
- **Lars Persson**, granne till Kattala.

[Fol. 2]

Landtmätaren föredde kartor och handlingar, bland annat **en äldre karta från år 1758**, upprättad av **landtmätare Anders Barkman**, samt rågångsbrev från åren 1689 och 1724.

Efter genomgång av dessa handlingar befanns att Kattala sedan gammalt varit **ett halvt mantal frälsehemman**, lydande under Boo säteri, men med självständigt bruk och arrende.

Dess gränser mot Boo, Kil och Lännersta voro sedan tidigare fastställda, men flera märken hade förfallit genom skogshuggning och vattenavrinning.

[Fol. 3]

Synen inleddes den 12 maj 1830.

Landtmätaren begav sig med samtliga närvarande till **den s.k. Kyrkbacken**, där gränsen mellan Boo och Kattala börjar vid en stor sten med inhugget kors.

Därifrån fortsatte de mot söder till **Myrängen**, där ett gammalt röse låg omstörtat.

Det beslöts att röset skulle återuppbyggas med ny sten, samt att **ett järnspett med inslagen märkning "B.K." (Boo–Kattala)** skulle nedslås i dess mitt.

Gränsen fortsatte därpå genom skogen till **Tjärnbacken**, där ytterligare tre rösen återställdes.

[Fol. 4]

Efter genomgång av hela rågången konstaterades:

- att Boo ägor utgjorde 1 mantal frälse,
- att Kattala brukades som ½ mantal,
- att rågången mot Lännersta överensstämde med äldre mätning,
- och att rågången mot Kil låg i samma sträckning som på Barkmans karta från 1758.

Landtmätaren föreslog att gränsen i fortsättningen skulle **upprätthållas gemensamt** av Boo och Kattala, med märkning vart tjugonde år.

[Fol. 5]

Vid sammanträdet förklarade brukaren **Anders Nilsson i Kattala**:

“Jag har intet att invända mot gränsens läge, så som den nu blivit visad, men ber att Boo gård ej vidare må taga virke ur Kattalas skog, såsom skett förr.”

Baron Hamilton svarade:

“Virket har endast tagits för kronans vägar och kyrkans behov, ej för gårdens räkning, men för framtiden må sådan tagning icke ske utan laga avtal.”

Landtmätaren antecknade detta i protokollet, vilket båda parter godkände.

[Fol. 6]

Vid dagens slut upprättades **en ny rågångsbeskrivning** och karta över Boo och Kattala, där samtliga rösen, stenar och märken angavs med nummer och beskrivning.

Kartans kopia överlämnades till baron Hamilton och till häradsrätten i Danderyd för arkivering.

Samtliga närvarande underskrev protokollet.

Upprättat i Boo den 13 maj 1830.

Underskrivet:

Johan Ahlberg, landtmätare.

Hugo Johan Hamilton, baron.

Anders Nilsson, brukare i Kattala.

Olof Andersson, nämndeman.

Lars Persson, granne.

[Fol. 7]

Utdrag ur rågångsbeskrivningen (bilaga till kartan 1830)

- 1 Från stenen vid Kyrkbacken med inhugget kors, i sydlig riktning till röset vid Myrängen (100 famnar).
- 2 Därifrån mot väster till rös nr 3 vid Tjärnbacken (75 famnar).
- 3 Vidare mot norr till Långängen (80 famnar), där ett dubbelt röse med järnspekt "B.K." står.
- 4 Därifrån följer rågången vägen till Lännersta, där den slutar vid stenen kallad *Björnhuvudet*.

[Fol. 8]

Sammanfattning

Gränsen mellan **Boo och Kattala** har sålunda blivit fastställd i närvaro av båda parter, enligt äldre kartor och brev, samt nyss upprättad mätning av landtmätare Johan Ahlberg år 1830.

Boo bibehålles vid sin rätt såsom huvudgård, Kattala såsom underlydande hemman.

Parterna förklarade sig nöjda, och förrättningen avslutades i god ordning.

II. Äldre domar och handlingar om Kattala

[Fol. 9]

Utdrag ur Danderyds härads dombok – 12 februari 1689

Denna dag inställde sig friherre **Hugo Johan Hamilton**, ägare till **Boo gård**, och klagade över att åborna på **Kattala hemman** huggit ved och kol i den skog som efter gammal rågång tillhör Boo.

Kattalas åbo **Erik Jönsson** svarade, att hans förfäder brukat denna skog sedan urminnes tid och att där fanns gamla märken, vilka utvisade att Kattala hade rätt till veden.

Rätten lät utsända gode män till platsen, vilka efter syn fann, att några rösen visserligen stått på Boosidan men att dessa genom tidens lopp fallit omkull.

Det beslöts, att gränsen tills vidare skulle stå oförändrad, och att ny rågångssyn skulle hållas till våren.

[Fol. 10]

Rågångssyn mellan Boo och Kattala – 15 maj 1689

På befallning av häradsrätten uppmättes gränsen mellan **Boo** och **Kattala** av **landtmätare Erik Olofsson**, i närvaro av friherre Hamilton och Kattalas åbo Erik Jönsson.

Vid synen befanns att:

- Boo-sidan innehöll mer skogsmark än Kattala,
- råmärkena vid Myrängen och Kyrkbacken låg enligt gammal karta,
- men ett röse vid Långängen blivit omstörtat.

Detta återställdes gemensamt, och rätten befallde att gränsen skulle stå fast såsom den då blev bestämd.

[Fol. 11]

Utdrag ur häradsrätten – 7 november 1711

Sedan Boo och Kattala i flera år haft inbördes tvist om bete och virke i den s.k. *Råmossen*, inställde sig båda parterna ånyo vid tinget.

Boo representerades av **överste Hugo Johan Hamilton**, Kattala av åbon **Lars Andersson**.

Efter uppläsning av äldre rågångsbrev från 1689 fann rätten, att ingen av parterna ägde rätt att överskrida märkena.

Domen löd:

“Hvardera parten skall hålla sig vid sin äga, Boo såsom huvudgård, Kattala såsom frälsehemman. Överträdes någon gränsen, vare böter fyrtio mark.”

[Fol. 12]

Protokoll från 1724 års rågångssyn

På friherre Hamiltons begäran hölls ny rågångssyn den 3 juni 1724.

Landtmätaren **Johan Ekebom** fann då, att flera rösen i skogen förfallit, och lät uppsätta nya märken.

Kattalas åbo, nu **Anders Ersson**, påstod att dessa flyttats längre in på hans sida, men kunde ej förete gamla bevis.

Efter mätning visade sig att skillnaden ej översteg två famnar.

Rågången bekräftades därför "såsom av ålder varit", och båda parterna undertecknade protokollet.

[Fol. 13]

Häradsrättens dom – 22 september 1724

Efter uppläsning av landtmätarens protokoll och båda parternas yttranden fastställde rätten följande:

"Gränsen mellan Boo och Kattala skall stå såsom den nu blivit mätt och av båda sidor underskriven. Kattalas åbo äger att taga virke till husbehov men icke till försäljning, och Boo må icke kräva dagsverken utöver arrendevillkoren."

Därmed förklarades rågången laga kraft äga.

[Fol. 14]

Anteckning i Boo gårds handlingar (ca 1750)

"Kattala hemman är Boo underlydande, men brukas självständigt av åbor mot årlig ränta i penningar och säd.

Ingen må taga sten eller virke ur Boo-skogen utan herrskapets lov.

Rågången är fastställd av landtmätare Johan Ekebom år 1724."

[Fol. 15]

Utdrag ur arrendekontrakt – 1778

Mellan **friherre Jan Hamilton** och **Anders Nilsson**, åbo i Kattala, träffades följande överenskommelse:

"Arrendatorn skall bruka hemmanet Kattala efter bästa förmåga, hålla gärdesgårdar, ängar och diken i gott skick, samt årligen erlägga arrende av 24 tunnor spannmål, hälften råg, hälften korn.

Han skall ej låta kreaturen gå i Boo-ängen, ej heller fälla timmer i den så kallade Storskogen."

[Fol. 16]

Häradsrättens bekräftelse – 14 april 1778

Efter uppläsning av kontraktet inför häradsrätten godkändes det som lagligt, och Boo säteri tillerkändes rätt att uppsäga arrendatorn, om avtalet bröts.

Samma dag inskrevs även rågången i protokollet "för undvikande av framtida oreda".

[Fol. 17]

Kort notis (ur Boo sockens jordebok 1789)

"Kattala, ½ mantal frälse under Boo.

Skattlagt efter 9 kappar utsäde, ger årligen 10 tunnor säd i avkastning.

Åbo Anders Nilsson, god hushållare, har nyss låtit bygga ny stuga vid Myrängen."

III. Brevväxling och vittnesmål (1800–1825)

[Fol. 18]

Brev från baron Hugo Johan Hamilton till nämndeman Lars Persson i Boo

Datum: 7 oktober 1802

Käre Lars Persson,

Då jag fått underrättelse om att gärdesgården mellan **Boo skog** och **Kattala ägor** på flera ställen blivit omstörtad, och att kreatur därigenom gått in på Boo betesmark, vill jag härmed erinra om skyldigheten att genast låta den återställas.

Kattala åbor äro ålagda att underhålla gärdesgården längs sin sida, och bör detta ske före Allhelgonatid, så att skador ej vidare tillfogas.

Jag ber eder tillse att detta verkställs och därom lämna rapport inom fjorton dagar.

Med aktning,

Hugo Johan Hamilton, baron till Boo.

[Fol. 19]

Svar från nämndeman Lars Persson till baron Hamilton

Datum: 19 oktober 1802

Högvälborne Herr Baron,

Efter edert påbud har gärdesgården vid Kattala nu blivit återställd, och båda åborna därstädes hava med sina drängar arbetat tre dagar vardera.

Jag har själv besiktigat verket och funnit det gott.

Dock klaga åborna över att Boo-folket låtit sina får gå lösa vid Långängen, där märkena ej äro tydliga.

Jag ämnar sammankalla båda sidor för att fästa nytt röse där.

Med vördnad,

Lars Persson, nämndeman i Boo.

[Fol. 20]

Brev från baron Hamilton till sockennämnden

Datum: 5 april 1808

Till Sockennämnden i Boo,

Som mig tillkännagivits att flera torpare i Kattala, utan lov, brutit sten ur Boo berghäll för att använda till byggnad, vill jag härmed låta meddela att sådant icke må ske.

Berget är Boo gårds egendom, och endast med särskilt tillstånd får där huggas.

Jag anbefaller nämnden att uppteckna de skyldiga och låta dem ersätta vad som tagits.

Givet på Boo den 5 april 1808.

Hugo Johan Hamilton.

[Fol. 21]

Protokoll vid nämndens sammanträde i Boo – 20 april 1808

Närvarande: baron Hugo Johan Hamilton, kyrkoherde Wattringius, nämndemännen Lars Persson och Olof Andersson.

Följande torpare inställde sig: **Anders Jansson, Pehr Larsson** och **Mats Ersson** från Kattala.

De erkände att de tagit sten ur berget "där gärdet möter vägen" men sade sig ha trott att det tillhörde kronan.

Baronen förklarade sig nöjd med att de ersatte värdet med tre dagsverken vardera på Boo gård.

Protokollet uppläst och godkänt.

[Fol. 22]

Vittnesmål av Anders Nilsson, åbo i Kattala

Upptaget vid häradsrätten den 14 juni 1812

Anders Nilsson, 58 år gammal, svor sin ed och berättade:

"Så länge jag minns, har gränsen mellan Boo och Kattala gått från stenen vid Kyrkbacken till röset vid Myrängen.

Boo-folket har brukat skogen bortom diket, men Kattala alltid huggit sitt virke norr därom.

När jag var ung, visade gamle landtmätaren oss märkena, och han sade: 'Här går gränsen, rör den ej.' Sedan dess har ingen flyttat något märke, så vitt jag vet."

Rätten antecknade vittnesmålet såsom trovärdigt.

[Fol. 23]

Vittnesmål av Karin Andersdotter, änka i Kattala

Datum: 14 juni 1812

Karin Andersdotter, 72 år, berättade:

“Jag minns att min far talade om Boo-baronens folk, som en gång flyttade ett röse längre ned i mossen.

Det var före min giftasdag, kanske för sextio år sedan.

Då blev det tvist, men det sades att baronen själv kom och sade: ‘Ställ det där det stod förut.’ Sedan dess har allt stått stilla.”

Rätten antecknade, att vittnets utsaga styrkte den äldre gränsens giltighet.

[Fol. 24]

Brev från baron Hamilton till landtmätare Johan Ahlberg

Datum: 3 januari 1825

Högädle herr landtmätare,

Då frågan om Kattalas gräns åter blivit väckt av brukaren Anders Nilsson, ber jag Eder komma till Boo i början av maj månad, för att där ånyo gå igenom märkena och ställa allt i ordning.

Jag vill undvika framtida tvist, men önskar att Boo gårds rättigheter tydligt framgå av kartan. Jag förutsätter att förrättningen kan hållas inom två dagar.

Med förtroende,

Hugo Johan Hamilton.

[Fol. 25]

Svar från landtmätare Johan Ahlberg

Datum: 12 januari 1825

Till högvälborne baron Hugo Johan Hamilton,

Jag tackar för uppdraget och skall med nöje inställa mig på Boo gård den 10 maj detta år, för att på nytt granska gränserna mellan Boo och Kattala.

Jag kommer att medföra föregående kartor och förrättningsakter, samt låta uppsätta nya märken där så behövs.

Med vördnad,

Johan Ahlberg, landtmätare.

IV. Sammanfattning och häradsrättens utslag (1830–1831)

[Fol. 26]

Protokoll vid Danderyds häradsrätt – 22 september 1830

Närvarande: häradshövdingen **Per Olof Rydberg**, nämndemännen **Lars Persson**, **Anders Ersson**, **Jonas Björk** m.fl.

Till förhandling inställde sig:

- **baron Hugo Johan Hamilton** såsom ägare till Boo säteri,
- **Anders Nilsson** såsom åbo och brukare av Kattala ½ mantal frälse.

Landtmätaren **Johan Ahlberg** företedde karta och protokoll över den rågångssyn som hölls den 12–13 maj 1830.

Av dessa framgick, att gränsen mellan Boo och Kattala fastställts efter gamla märken samt ny mätning, med rösen, stenar och järnspett märkta "**B.K.**"

Båda parter förklarade sig nöjda med mätningen och anhöllo om rättens bekräftelse.

[Fol. 27]

Utdrag ur rättegångsprotokollet

Efter uppläsning av handlingarna och parternas samstämmiga förklaring beslöt rätten:

“Att den av landtmätaren Johan Ahlberg upprättade karta och rågångsbeskrivning över Boo och Kattala, dagtecknad den 13 maj 1830, härmed fastställes att gälla såsom laglig rågång mellan nämnda egendomar.

Alla äldre tvister härom förklaras avskrivna, och må framdeles intet klander härom upptagas.”

Rätten anbefalldes dessutom, att parterna vart tjugonde år gemensamt skola se över märkena och vid behov förnya dem, “så att oreda och missämja ej uppstå”.

[Fol. 28]

Häradsrättens utslag i sin helhet

“Som nu blivit visat, att hemmanet Kattala tillhör Boo säteri såsom underlydande frälsehemman, och att dess rågångar mot Boo blivit lagligen uppmätta och av båda parter godkända, så förklaras samma rågång från och med denna dag hava laga kraft och varda införd i häradets jordebok.

Åbon Anders Nilsson må bruka Kattala enligt gällande arrendevillkor, dock utan rätt till skogsfång eller bergtagning utanför hemmanets egna gränser.”

Givet i Danderyds tingshus den 22 september 1830.

Underskrivet:

Per Olof Rydberg, häradshövding.

Lars Persson, Anders Ersson, Jonas Björk, nämndemän.

[Fol. 29]

Bekräftelse från Lantmäterikontoret

Datum: 14 januari 1831

Lantmäterikontoret i Stockholm har denna dag mottagit och granskad karta samt rågångsbeskrivning över Boo och Kattala, upprättad av landtmätaren Johan Ahlberg och fastställd av Danderyds häradsrätt den 22 september 1830.

Handlingarna befinnas vara i full överensstämmelse med gällande föreskrifter och arkiveras härmed i lantmäterikontorets samlingar under nummer 74/1831.

Underskrivet:

Carl Fredrik Rönnow, överdirektör vid Lantmäterikontoret.

[Fol. 30]

Kort notis i Boo gårds handlingar

“Efter fullbordad lantmäteriförrättning och rättens fastställelse år 1830 är rågången mellan Boo och Kattala slutligen bestämd och oföränderlig.

Märkena hava förnyats år 1830 och märkas ‘B.K.’.

Kattala brukas alltjämt såsom ½ mantal frälse under Boo.”

Underskrivet av gårdsförvaltaren **Anders Smed**, den 2 mars 1831.

[Fol. 31]

Avslutande notis (ur Boo sockens hembygdsbok, senare tillägg ca 1850)

“Tvisten mellan Boo säteri och dess underlydande hemman Kattala har genom laglig mätning och rättens utslag blivit bilagd.

Gamla gränsstenar synas ännu på platsen, med bokstäverna ‘B.K.’, till minne av den fred som omsider slöts efter två sekler av oenighet.”